

Vi behøver flere didaktiske videoer

af Jørgen Michaelsen

Helt almindelige mennesker er ikke nødvendigvis nyttige borgere. Omvendt er nyttige borgere ikke automatisk helt almindelige mennesker. Forudsætningerne for, hvad nytte i det hele taget er, eller kan tænkes at være, synes under stadig forandring. Hvad kan staten oplyse borgerne om? Kan den oplyse dem om, hvad de bør spise og drikke? Kan den oplyse dem om, hvad de bør gøre og hvornår? Hvem de bør være sammen med og hvor længe ad gangen? Kan staten oplyse borgerne om, hvor længe de i det hele taget bør leve, og hvad de bør dø af? Det er naturligvis vanskelige spørgsmål, der også har en tendens til at gribe ind i hinanden. Men af og til må man holde sig for øje, at dette ikke i sig selv behøver at gøre staten mere kompliceret, end den virkelig er. Det er sikkert ikke for meget sagt, at staten først for alvor bliver kompliceret i takt med, at borgerne selv begynder at gøre den kompliceret. Det betyder selvfølgelig ikke, at staten ikke er i stand til at udvikle sig i mere sammensat retning så at sige af egen kraft. Men som borger i staten skal man blot prøve på hele tiden at være opmærksom på de særlige funktioner og egenskaber i det hele taget, der peger på det simple ved staten. Det er der mange fordele ved. På den ene side bevarer man som borger et vist overblik, hvilket kan være yderst værdifuldt, både for selvopfattelsen og for den måde, man betragter sine medborgere på. På den anden side er det som om, at man ved ligesom at finde den statslige fællesnævner også formår at tænke staten på nye måder. Det er en meget vigtig pointe. For hvis staten skal være i stand til at følge den større udvikling i verden rundt omkring sig, må den hele tiden kunne forandre sig. Historien viser talrige eksempler på omfattende statslige forandringer, der i virkeligheden er ensbetydende med de pågældende samfunds opløsning eller overgang til en anden tilstand. Men før det kommer så vidt, har disse stater gennem kortere eller længere perioder været, hvad vi kunne kalde tilpasningsdygtige over for de ydre kræfter. Hvad det er, der ender med at forårsage en stats undergang, er meget forskelligt. Normalt er årsagerne mindst lige så komplicerede, som staten selv kan forekomme at være. Nogle vil ligefrem hævde, at den væsentligste årsag til statens sammenbrud altid må findes hos staten selv. Jo mere kompliceret og sammensat en stat er blevet, desto større risiko for dens sammenbrud, påstår man. Men det er trods alt en noget forenklet opfattelse. Der er altid tale om forskellige vekselvirkninger mellem de ydre påvirkninger, som staten står over for, og den voksende sammensathed, som staten så at sige tvinges ind i. Selvfølgelig er det en meget nærliggende tankegang, at den stat, der fortsat er i stand til at opsuge påvirkningerne udefra, vil vise sig som den mest levedygtige. Når man vil illustrere det, bruger man ofte Romerriget som eksempel. Man hæfter sig ved, at romerne åbenbart var gode til at tilegne sig omverdenen ved at lade påvirkningerne bevæge sig i begge retninger. Romerne påvirkede andre, men blev samtidig selv påvirket på afgørende måde. Modsæt understreges det af andre, at Romerriget

faktisk ikke eksisterede særlig længe. Og i øvrigt var Romerriget blevet til noget helt andet, da det gik under, end det var, da det opstod. Vi står på den måde over for følgende problem: Hvordan kan vi afgøre, hvad det er, der frembringer eller udgør statens enhed? Og hvordan udvikler eller forandrer denne enhed sig efterhånden, som tiden går? Uanset hvordan vi vælger at gribe det an, er der nogle grundlæggende forudsætninger, der må afklares, så godt det nu er muligt.

Vanskeligheden ligger først og fremmest i, at vi som borgere ofte mangler en måde at forestille os staten på. Man kunne måske sige, at vi behøver et billede, der gør staten tiltalende nok til, at vi får lyst til at beskæftige os med den. Vi berørte det for lidt siden, da vi var inde på det væsentlige i, at vi som borgere ikke først og fremmest ser det komplicerede ved staten, men derimod det simple. Man kunne måske sige, at der er noget pessimistisk ved på forhånd at lade staten fremstå som grundlæggende utiltalende, eller i hvert fald som noget, man som borger må prøve at finde ud af at fremstille på en særlig måde, hvis man ellers skal kunne holde tanken om staten ud. Det egentlig nedslående ligger vel i, at det faktisk er selve det officielle samfund, der her opleves som utiltalende. Eller er det i virkeligheden fællesskabet, der i bund og grund er uudholdeligt for det enkelte individ? Det ligger der måske en vis sandhed i. Men her må vi passe på ikke at forsimple det hele for meget. Vi bør måske snarere spørge om, hvad det i givet fald er, der gør fællesskabet uudholdeligt. Det uudholdelige behøver nemlig ikke at ligge i selve fællesskabet. Man kan udmærket have en tiltalende eller måske endda en lystfuld oplevelse i samvær med andre, uanset om der er tale om nogle få andre eller om større grupper. Alligevel kan man ligesom sidde tilbage med en oplevelse af, at fællesskabet er og bliver fællesskabets største forhindring. Nyere samfundsforskning peger på, at når den enkelte samfundsborger er nået til dette punkt, fremstår medborgerne som spaltede: På den ene side er medborgerne den eneste garant for blot en smule mening med samfundet. På den anden side oplever den enkelte samfundsborger det som nødvendigt at kæmpe med sine medborgere om selve meningen med samfundet.

Dette fører os ind på kulturens betydning. Vi kan stille følgende spørgsmål: Hvilken rolle tiltænker vi de kulturelle frembringelser, når borgerne oplever hinanden i en spaltet optik, og når staten som indbegrebet af samfundsfællesskabet fremstår som utiltalende? Skulle man forsøge sig med et kort svar, kunne det være, at de kulturelle frembringelser kan opdeles i to: På den ene side er der de frembringelser, der bekræfter deres eget udgangspunkt, uanset om de så i øvrigt måtte være mere eller mindre kritisk indstillet. På den anden side findes de kulturelle frembringelser, der virker afkræftende i forhold til deres eget udgangspunkt, uanset hvad de så ellers måtte dreje sig om. Denne inddeling viser vanskeligheden ved at beskrive, hvordan frembringelsen af kultur i mere snæver forstand kan opfattes som socialt meningsfuld. Gruppen af kulturelt interesserede borgere rummer en mængde eksempler på det paradoks, at kulturelle frembringelser, som vi her har beskrevet som afkræftende i forhold til deres eget udgangspunkt, ofte synes at give større mening end mere bekræftende frembringelser. Har dette paradoks at gøre med spaltningen hos borgerne? Og i givet fald hvordan? Kan man forestille sig, at den tilstrækkeligt afkræftende kulturelle frembringelse modvirker den spaltning, som den givne borger oplever i forhold til sine medborgere? Disse i forvejen komplicerede spørgsmål kalder straks på flere: På hvilken måde vil det påvirke denne negative forsoning, hvis borgeren selv står for den afkræftende kulturelle frembringelse? Er der noget i selve forholdet, der forhindrer, at den enkelte borger så at sige på egen

hånd kan afkræfte sig frem til forsoning med de andre i samfundet? Vil borgeren altid være strukturelt henvist til andres afkræftende frembringelser? Ikke mindre betydningsfuldt forekommer spørgsmålet om forholdet mellem det forsonende i afkræftelsen hos den enkelte borger på den ene side og billedet af staten på den anden. Når alt kommer til alt, er det måske netop her, at demokratiets fremtid vil blive afgjort. I begyndelsen brugte vi det udtryk, at borgeren må finde statens fællesnævner og herudfra tænke staten på nye måder. Det afgørende ligger i, at borgeren kan bringe sig selv i stand til at omforme sin motivationskontrakt i det fornødne omfang. Hvad der er fornødent, vil selvfølgelig afhænge af det givne tilfælde. Lægger man hovedvægten på statens interesser, kan man fremføre det legitime i, at borgerne tænker eller forestiller sig staten, fuldstændig som de vil, da det netop understreger, og måske oven i købet udvider, samfundets idé om borgernes ret til frihed. Men visse steder har man yderligere gjort gældende, at borgere med særligt sammensatte billeder af staten burde organiseres på passende måde i sammenslutninger, der kunne bevæges frem og tilbage mellem samfundets midte og periferi, alt efter statens behov og udviklingen i verden rundt omkring. Der kan ligge alle mulige politiske tilskyndelser til grund for denne tankegang, og de kan udlægges på mange forskellige måder. Man kan anskue sagen positivt fra statens synspunkt og sige, at jo mere de sammensatte billeder af staten vokser i både mængde og kvalitet, desto bedre for staten og dens borgere, ligegyldig hvor vanskeligt det kan forekomme at se den umiddelbare mening i det. Men omvendt vil mange sikkert hævde, at den interesse, som staten her giver udtryk for, i bedste fald må betragtes som falsk, og i værste fald som et forsøg på at dække over et ønske om at udvide sine muligheder for at kontrollere borgernes fantasier. Men hvordan kan staten overhovedet vide, hvad borgerne fantasierer om? Hvis det ikke er muligt for staten at opnå blot nogenlunde pålidelig indsigt, bliver organisering af borgere med særligt sammensatte billeder af staten selvfølgelig også en umulighed. I bund og grund kan det være vanskeligt at afgøre, i hvilket omfang en given fantasi kan betragtes som sammensat. Ikke sjældent viser det sig, at det sammensatte udmærket kan ligge i det simple. Hvis staten ikke er opmærksom, vil den ikke være i stand til at bedømme borgernes fantasier. I stedet vil den måske som i desperation foretage et mere eller mindre tilfældigt udvalg af borgere og organisere dem i sammenslutninger, der måtte forekomme passende ud fra statens egne interesser og udviklingen i verden rundt omkring, vel at mærke som staten selv vælger at forstå den. Man kan spørge, om det er en stærk eller en svag stat, der på den måde må betjene sig af en vilkårlig fremgangsmåde. Hvad og hvor meget har borgerne at frygte fra staten, når det ikke ser ud, som om den er i stand til at bedømme omfanget af borgernes fantasier? Helt almindelige mennesker er ikke nødvendigvis nyttige borgere. Omvendt er nyttige borgere ikke automatisk helt almindelige mennesker. Gennem historien har staten ved flere lejligheder vist en næsten intuitiv forståelse for det nyttiges dobbelthed. Men betyder det, at staten selv frembringer komplicerede billeder af borgerne, måske uden egentlig selv at ville det? Hvis det er tilfældet, kan man uden vanskelighed tænke sig en kulturel tilstand, hvor statens sammensatte billeder af borgerne imødegås af borgernes endnu mere sammensatte billeder af staten, og så videre, i en spiral af fortsat overbud, der vanskeligt lader sig standse. Vi står over for en slags våbenkapløb, der udfolder sig mellem den private og den offentlige indbildningskraft. Der findes tilsyneladende ikke nogen instans, der kan bryde spiralen og genindføre fantasier så at sige med et lavere

temperaturniveau. Måske ligger der en mulighed i, at et udvalg af borgere knækker et hidtil overset stykke af statens selvforståelse og reorganiserer det på passende måde, så det kan bevæges frem og tilbage i borgernes kreds, fra midten til periferien, alt efter borgernes behov og udviklingen rundt omkring i det øvrige samfund. Nu er spørgsmålet selvfølgelig, hvilke behov der kan være tale om i en tilstand, hvor borgerne både har gjort sig fri af statens fantasier og af deres egne fantasier om staten. Hvis der skulle være behov for at lade staten genopstå af fantasiernes ruin, kunne de mest skabende blandt borgerne søge at benytte denne tendens som grundlag for en afledning, der i udgangspunktet vedkender sig en række ganske banale fantasier forbundet med staten, men efterhånden styrer fantasierne i retning af hidtil usete mål. Det er værd at bemærke, at en sådan udvikling kan foregå mange forskellige steder i samfundet på samme tid, og at den kan antage alle mulige former og forløb. I sidste ende ser det ud, som om alt afhænger af initiativet hos de mest skabende blandt borgerne. Men er det i virkeligheden ikke en overforenkling? Hidtil har man næsten udelukkende koncentreret opmærksomheden om de mest skabende blandt borgerne, idet man antager, at vi her har at gøre med virkelig originale fantasikomponenter, om end de ifølge deres natur må forblive statsløse. Imidlertid er der indlysende grunde til at forskyde perspektivet i retning af de mindre skabende borgere. Det er i sig selv interessant, at de på den ene side evner at reorganisere et stykke af statens selvforståelse efter at have brudt med våbenkapløbet mellem den offentlige og den private indbildningskraft, mens de på den anden side netop ikke vælger at lade denne situation danne grobund for yderligere iøjnefaldende initiativ. Hvad vælger de så? Det er meget forskelligt, og man kan ikke på forhånd vide, hvad resultatet ville blive, hvis man undersøgte det nøjere. Det er heller ikke på nogen måde klart, hvem der ville have gavn af en undersøgelse. I det hele taget står vi her i en situation, hvor definitioner af interesser og magt synes at virke udviskende på hinanden. Det er ikke tydeligt, hvad hvem måtte ønske sig af hvem eller hvad. Og hvis man har den opfattelse, at den bagvedliggende motivering fremtræder mere klart, når bare man tilskriver den givne aktør en vis magt, kan man godt tro om igen. Tværtimod virker det, som om besiddelse af magt, uanset om denne er indbildt eller reel, har en tendens til at virke nedbrydende eller opløsende på ethvert forhold, der vedrører interesse eller motivering, selv i meget grundlæggende forstand. Det er i virkeligheden her, at den kritiske tænkning møder en af sine allerstørste udfordringer. Den kritiske tænkning ville risikere at tabe genstanden for sin opmærksomhed, og dermed i høj grad selve sin eksistensberettigelse, hvis det viste sig, at magtens funktion først og fremmest er diffus og mere eller mindre hinsides størrelser som interesse og motivering. Men lad os nu gå videre. Lad os antage, at en mængde borgere allerede har stor indsigt i disse sager. Lad os sige, at disse borgere udmærket er klar over, at enhver interesse forudsætter en motivation, der igen kræver en form for kontrakt, som helt almindelige mennesker i stigende grad netop ikke vil have interesse i. Hvad betyder nu det? Det betyder, på jævnt dansk, at flere og flere helt almindelige mennesker vil opleve motivation som interessant eller interesse som motiverende. Og vores påstand er, at der faktisk allerede findes en gruppe borgere i samfundet, der er klar over det, eller som i det mindste har en tydelig oplevelse i den retning. Men kan disse borgere ses som bærere af en ny form for kritisk tænkning? Og hvis det er tilfældet, er det så relevant eller overhovedet muligt at overføre kritikken til de helt almindelige menneskers majoritet? Kunne der være et fristende ideal i en slags metakritisk

kommunisme, hvor alle borgere på kritisk måde bidrager til motivationens og interessens udviskning, og dermed til magtens endelige udgrænsning? Hermed ville der opstå en gennemgribende tilstand af kollektiv afmægtighed. Behovet for at myndiggøre afmægtigheden ville ikke være til at komme udenom. Men magtens oprindelige ressourcer ville være udtømt. Og der ville ikke umiddelbart være mulighed for at forny dem på de tidligere præmisser. Hvordan vil vi beskrive denne situation? Vi har aldrig tidligere stået over for noget, der ligner. Vi har at gøre med æstetiske borgere, der bevæger sig omkring i samfundet uden at interessere sig for de interesser og den motivation, der udspringer af samfundets oprindelige love. Borgerne er helt almindelige mennesker, der indgår kontrakt med hinanden. Alle indbyrdes relationer er æstetisk motiveret. Hvis en borger vælger at bryde en kontrakt, bliver det bedømt som 'dårlig stil' og hermed genstand for æstetisk vurdering. Lighed og frihed mellem borgerne forhandles løbende ud fra de æstetiske kriterier, der gælder i det enkelte tilfælde. Skrevne love anses ikke nødvendigvis for uskønne, da de kan danne grundlag for æstetiske frembringelser i egen ret. Men en hvilken som helst lov, hvad enten den er skreven eller uskreven, vurderes til enhver tid ud fra sine stilistiske konsekvenser i forhold til borgernes og samfundshelhedens æstetiske behov. Nu løber vi imidlertid ind i en vanskelighed, der allerede har været undervejs i et stykke tid. Hvis vi siger, at det æstetiske samfund har udvisket interesse og motivation, må vi så ikke også påstå, at det faktisk ikke længere er muligt, at der kan opstå konflikter i samfundet? Forudsætningen for en konflikt må vel være, at to eller flere borgere har forskellige interesser eller motivationer, der ikke umiddelbart lader sig forlige. Kan alle konflikter virkelig løses eller ophæves i æstetiske kontrakter? Som forholdene er for øjeblikket, er det for så vidt meget forståeligt, hvis mange vil svare nej til spørgsmålet. Der er ikke noget at sige til det. Det samfund, der findes i dag, er først og fremmest bygget op omkring frembringelsen og ophobningen af grimme ting, der igen underbygger grimme former og forhold. Det er på tide, at vi nu skitserer, hvordan man kunne tænke sig kulturens funktion i det konsekvent æstetiske samfund. Vi nævnte tidligere, at der på den ene side findes kulturelle frembringelser, der bekræfter deres eget udgangspunkt, mens der på den anden side også er frembringelser, der virker afkræftende i forhold til deres eget udgangspunkt. Lad os antage, at det konsekvent æstetiske samfund er realiseret, som vi har beskrevet det. Spørgsmålet bliver nu, hvilket forhold der vil være mellem samfundet og de forskellige kulturelle frembringelser. Vil der opstå nye spændinger mellem samfundets æstetiske forventning og de kulturelle former? Lad os anskueliggøre det lidt mere. Sæt nu, at vi står over for en kulturel frembringelse, der bekræfter sit eget udgangspunkt. Dette betyder, at det æstetiske samfunds forventning bliver imødegået positivt. Og sæt derefter, at der optræder en kulturel frembringelse, der virker afkræftende i forhold til sit eget udgangspunkt. Her kommer vi ikke uden om, at det æstetiske samfunds forventning ikke imødekommes. Men det er vigtigt, at vi ikke drager forhastede konklusioner. Det kunne virke indlysende, at den kulturelle frembringelse, der virker bekræftende i forhold til sit eget udgangspunkt, vil medføre en virkning, der i overvejende grad kan opleves som nyttig. Modsat kan det se ud, som om den kulturelle frembringelse, der virker afkræftende i forhold til sit eget udgangspunkt, har en negativ effekt, og altså umiddelbart modvirker det æstetiske samfund. Alligevel er det overhovedet ikke nogen sikker sag, at samfundet ville foretrække den første type frembringelse og afvise den anden. Vi må forstå, at vi har at gøre med det

konsekvent gennemførte æstetiske samfund. Det er ikke uden vanskeligheder at nå frem til en passende beskrivelse. Under alle omstændigheder ville det være en beskrivelse, der måske tager sig nyttig ud under de nuværende forhold, men som i virkeligheden ikke behøver at være det. Man kunne tænke sig, at det konsekvent gennemførte æstetiske samfund måtte udgøre en altomfattende dialektisk struktur. Men hvad betyder dialektik i den sammenhæng? Vi forestiller os, at samfundets borgere vil søge et stadig højere æstetisk niveau ved hele tiden at indføre nye sammensætninger, der udvider de stilistiske erkendelsesmuligheder og hermed de samfunds bærende kontrakter. Men hvis det æstetiske samfund på den måde tænkes at have et dialektisk nervesystem, bliver det også mere end sandsynligt, at den kulturelle frembringelse, der virker afkræftende i forhold til sit eget udgangspunkt, netop vil blive foretrukket af samfundet. Det vil sige, at den i grunden afkræftende frembringelse ophæves som bekræftende i og med samfundets medierende funktion. Da vi netop har at gøre med det gennemført æstetiske samfund, vil alt dette umiddelbart afstedkomme en behagelig effekt, ikke kun hos majoriteten af helt almindelige mennesker, der følger den dialektiske bevægelse, men også blandt borgere med en særlig forventning, der sætter dem i stand til at foregribe dialektikkens udfoldelser. Forskellen er, at majoriteten af helt almindelige mennesker vil føle sig forpligtet i forhold til gældende normer for negativitet, mens borgere med foregribende kompetence generelt vil skabe noget kaotisk af det dialektiske, vel vidende at enhver afvigelse må genopstå som elementær komponent i selve samfundets nervesystem. Dette gør negativiteten forholdsvis uoverskuelig og arbitrær. Man kan i øvrigt også forestille sig, at denne uklare forbindelse vil kunne forstærke sin modsætning. Man kan tænke sig en situation, hvor visse borgere vil begynde at vende opmærksomheden mod kulturelle frembringelser, der virker bekræftende i forhold til deres eget udgangspunkt, netop fordi disse frembringelser giver løfte om negativ bevægelse på nye niveauer. Snart vil majoriteten af helt almindelige mennesker følge eksemplet, og der vil igen være indvundet værdifuldt område for æstetiske kontrakter. Det negatives problematisering kan videreføres. Det æstetiske samfund kan bevares positivt som negativt. Nu kunne man spørge, om der ikke er grænser for det æstetiske, når positivt og negativt tilsyneladende kan indføres i hinanden. I hvert fald vil grænserne kunne blive noget flydende, og det kan efterhånden blive vanskeligt at forbinde det ene og det andet med særlig social værdi. Dette behøver selvfølgelig ikke at være dårligt. Tværtimod kunne man udmærket påstå, at den stadig mere sammensatte forhandling af forudsætningerne for æstetikens dialektik nødvendigvis i sig selv måtte blive genstand for æstetisk bearbejdning. Forhandlingen ville på den måde muligvis tendere mere og mere mod det kunstneriske eller kunstrelaterede, om end den næppe nogensinde simpelthen ville kunne blive kunst, i det mindste ikke med oplagt fordel for nogen. Men her nærmer vi os et punkt, hvor vi er nødt til at samle op. Samfundets borgere har krav på en slags afsluttende udfoldelse af det, vi har berørt. Ellers risikerer vi, at hverken kunstnere, akademikere eller helt almindelige mennesker, altså kulturelt interesserede borgere, vil kunne sætte deres liv i forbindelse med overvejelserne. Vi vil prøve at foregribe nogle mulige indvendinger i form af en summarisk ordveksling mellem to fiktive samtaledeeltagere: på den ene side et 'jeg', på den anden side en opponert i form af en 'hun'. Vanskeligheden ligger i, at samfundet bliver mere og mere grimt, siger jeg. Hvad mener du med det? siger hun. Al den grimhed virker skræmmende på samfundets borgere, siger jeg. Har det nogen betydning? siger hun.

Det betyder blandt andet, at borgernes nytteværdi i forhold til samfundet nedsættes, for nu at se det på den måde, siger jeg. Det kan vel være ligegyldigt, når det alligevel kun er samfundet, der interesserer sig for nytteværdi, siger hun. Jeg sagde det også kun for at argumentere på samfundets præmisser, siger jeg. Det var vel nok betænksomt af dig, men det er overhovedet ikke sikkert, at det er nogen god idé, heller ikke i forhold til samfundet, siger hun. Hvad mener du med det? siger jeg. Jeg mener, at samfundet præcis har brug for, at du ikke belemrer det med alle mulige forestillinger om nytteværdi, siger hun. Men mener du, at samfundet er unyttigt, eller at det opfatter sig selv som unyttigt? siger jeg. Samfundet vil gerne have lov at være i fred, siger hun. Men hvad stiller vi så op med borgerne? siger jeg. Lad dem finde nydelse i at bidrage til samfundets voksende grimhed, siger hun. Men det er en kynisk måde at se tingene på, siger jeg. Hvem siger det? siger hun. Der er ingen kunstner, ingen akademiker, ikke noget helt almindeligt menneske, der tænker på den måde, siger jeg. Men de oplever det måske alligevel på den måde, siger hun. Så pervers er der ikke nogen, der er, når det kommer til stykket, siger jeg. Du er meget naiv, siger hun. Det drejer sig om samfundets mellemregninger, siger jeg. Hvad i alverden mener du med det? siger hun. Jeg mener, at hvis der ikke er nogen mellemregninger, kan der heller ikke være noget samfund, og derfor er det nødvendigt, at nogen interesserer sig for mellemregningerne, selv om de er grimme og kedelige, siger jeg. Hvem siger, at de er grimme og kedelige? siger hun. Nogen gange kan de i hvert fald godt være grimme og kedelige, siger jeg. Det kommer i sidste ende an på, hvem man spørger, og hvordan man spørger, siger hun. Hvad mener du? siger jeg. Jeg mener, at de fleste borgere faktisk har interesse i de grimme og kedelige mellemregninger, fordi de oplever lyst ved dem, og på den måde opretholdes både samfundets nytte og borgernes lyst, siger hun. Men føler du selv nydelse ved at iagttage kunstnere, akademikere og helt almindelige menneskers lyst ved samfundets grimme og kedelige mellemregninger? siger jeg. Ja, her er jeg lidt på gyngende grund, det må jeg indrømme, siger hun. Er du usikker på din egen lyst? siger jeg. Ja og nej, siger hun. Du virker i hvert fald usikker, siger jeg. Kan man i det hele taget have lyst til samfundet? siger hun. Du mener, fordi det er så kedeligt og grimt? siger jeg. Nej, fordi det i sidste ende er mest sandsynligt, at samfundet er den enkelte borgers tankefoster, siger hun. Du mener, at samfundet overhovedet ikke findes? siger jeg. Nej, jeg mener snarere, at samfundet altid bliver født for tidligt og som regel af alt for mange, siger hun. Ville det være bedre, hvis samfundet i stedet blev født til tiden og af relativt få, der egnede sig særligt til det? siger jeg. Nej, i længden ville det sikkert også blive kedeligt, siger hun. Jeg forstår dig ikke, men samtidig tror jeg godt, at jeg forstår dig alligevel, siger jeg. Det er jeg glad for at høre, siger hun. Over for samfundet må man nødvendigvis have en vaklende indstilling, siger jeg. Men det gælder ikke alle samfundets institutioner, siger hun. Hvad mener du med det? siger jeg. Kongehuset bør nedlægges snarest muligt, siger hun. Men hvorfor lige kongehuset? siger jeg. Fordi kongehuset repræsenterer en særligt forviklet mellemregning i samfundet, siger hun. Men du har jo lige sagt, at det er helt fint med alle disse grimme og kedelige mellemregninger, som borgerne finder lyst ved, siger jeg. Kongehuset er en undtagelse, der ganske enkelt ikke kan forsvares, siger hun. Demokratiet er forankret i kongehuset, og kongehuset er forankret i demokratiet, siger jeg. I bedste fald kan man se historisk på det og sige, at demokratiet og kongehuset er hinandens mellemregninger, men det ville ikke engang være rigtigt, siger hun. Hvad stiller vi nu op? siger jeg. Den bedste løsning

ville ligge i at etablere en tilstand, hvor borgerne tilegnede sig samfundet på nydende måde, siger hun. Men det gør borgerne jo allerede, siger jeg. Vi behøver flere didaktiske videoer, siger hun. Herefter vender hun sig mod beskueren og siger: Jeg har skrevet en tekst, som jeg gerne vil have lov at læse op. Egentlig skrev jeg den til en rockgruppe, der kort efter gik i opløsning. For at teksten ikke skal gå tabt, læser jeg den op nu, og den lyder sådan her: "Vi behøver flere didaktiske videoer. Formålet er, at helt almindelige mennesker skal nyde samfundet endnu mere, end de allerede gør. Vi behøver flere didaktiske videoer, fordi borgerne ikke af sig selv nyder så meget, som de kunne og burde. Når jeg siger, at vi behøver flere didaktiske videoer, lyder det måske som en selvfølgelighed, men det er overhovedet ikke nogen selvfølgelighed, hverken for de få eller for de mange. Det er os alle, der behøver flere didaktiske videoer, og det vil jeg gerne have lov at understrege. Videoerne kan laves af enhver, der har den rette indstilling, men det er meget sjældent enhver, der har den rette indstilling. Vi må kunne nyde, at vi behøver flere didaktiske videoer, ligegyldig hvor mange tvetydige situationer vi havner i." Nu har hun læst op. Hun lægger sin tekst på gulvet. Jeg har ikke villet afbryde hende, men nu er jeg nødt til at stille et spørgsmål. Hvordan lød den version af teksten, som du skrev til rockgruppen? siger jeg. Der er ikke ændret det store, siger hun. Er det nu rigtigt? siger jeg. Hvis du virkelig insisterer på at få det at vide, kan jeg fortælle dig, at der var nogle linjer om kongehuset, som rockgruppen ikke ville have med, siger hun. Og dem strøg du så? siger jeg. Ja, der var ikke andet at gøre, hvis jeg ville have dem til at bruge min tekst, siger hun. Hvordan kan du forsvare det? siger jeg. Over for rockgrupper må man nødvendigvis have en vaklende indstilling, siger hun. Og så gik rockgruppen endda i opløsning, siger jeg. Men de nåede at få lavet en video, siger hun og tager en DVD frem. Fik de lavet det nummer, som du skrev teksten til? siger jeg. Nej, det her er et andet nummer, der er lidt længere, men i øvrigt kan de to numre godt minde om hinanden, siger hun. Hvad hedder nummeret? siger jeg. Det hedder *Vi behøver flere didaktiske videoer*, og gruppen valgte også at kalde sig *Vi behøver flere didaktiske videoer*, siger hun. Derefter sætter hun DVD'en i afspilleren og trykker på play. Der går lidt tid. Så kommer der et skilt med versaler. Skiltet siger: VI BEHØVER FLERE DIDAKTISKE VIDEOER. Det bliver stående i ca. 20 sekunder. Derefter toner rockgruppen frem.

